

Zangeres Lies Müller:

‘In alle religies draait het om liefde’

Zangeres Lies Müller (62) werd geboren uit een joodse moeder en een atheïstische vader; haar stiefvader was katholiek. Als dertiger ging ze op zoek naar haar joodse wortels. Als ze met een imam optreedt in een moskee, bidt ze daar. Sinds 2013 leeft ze steeds meer boeddhistisch. ‘Ik sta open voor alles wat zich op religieus gebied aandient, als het maar positief is.’

Lies Müller vindt het lastig als mensen haar vragen naar haar religie of levensbeschouwing. ‘Ze verwachten dat ik een keuze maak uit de verschillende stromingen. Maar dat kan ik niet. Het liefst zou ik zeggen: ik ben liefde. Dát is wat ik wil zijn, al faal ik geregeld. Liefde is de basis van alle religies en levensbeschouwingen. Dáár draait het om voor mij.’

In haar werk als zangeres draagt ze daarom graag bij aan verbinding tussen mensen met verschillende religieuze achtergronden. Dat doet ze door liederen uit verschillende religieuze tradities te zingen, bijvoorbeeld in de voorstelling *As I left my fathers house* en tijdens andere interreligieuze bijeenkomsten. Geregeld treedt ze op samen met een imam, een islamitische voorganger. Ze zingt ook Hebreeuwse gebeden in kerken.

Oorlogstrauma's

Als mensen haar vragen wat ze gelooft, zegt ze tegenwoordig: ‘Ik ben een Jodin die boeddhistisch leeft’. Dat is waar haar religieuze zoektocht haar tot nu toe heeft gebracht. Müller werd geboren uit een Joodse moeder, die vanwege haar oorlogstrauma's bang was voor haar afkomst. Haar vader was atheïstisch. Zeven weken na haar geboorte belandde ze in een crisisopvanghuis voor baby's omdat haar ouders niet

voor haar konden zorgen. Toen ze op haar zesde weer thuiskwam, was haar moeder gescheiden en hertrouwd met een katholieke man. ‘Als kind zei ik altijd: ik ben kathel-joods. Ik wist niet goed waar ik bij hoorde. Mijn moeder draaide joodse muziek, maakte het gerecht “kugel met peren” en haalde het kruis van de muur dat mijn stiefvader had opgehangen. Van mijn stiefvader moest ik biechten en naar de mis. Ik ging graag in mijn eentje naar de kerk. Daar vond ik rust. Mijn jeugd was heel zwaar, met veel geweld. Mijn moeder had een flinke dosis opgekropte woede in zich door de oorlog. Veel familieleden zijn opgepakt en vermoord. Daarnaast werd ze op haar onderduikadres seksueel misbruikt. Mijn stiefvader was beroepsmilitair. Daardoor had ook hij oorlogstrauma's. Maar over de oorlog werd niet gesproken.’ Toen Müller op haar veertiende haar biologische vader graag wilde ontmoeten, zette haar moeder haar het huis uit. Het werd geen blij weerzien: hij begon haar seksueel te misbruiken. Ze liep weg en kwam weer terecht in een tehuis, waar ze tot haar zeventiende bleef. ‘Religie speelde in mijn jeugd geen grote rol. Ik was vooral bezig met overleven.’

Chazan

Als twintiger volgde ze een opleiding tot maatschappelijk werkster, en daarna tot psychotherapeut. In

1984 leerde ze haar partner kennen. Hij was van huis uit Nederlands hervormd. ‘Met hem ben ik vanaf 1990 op zoek gegaan naar mijn Joodse wortels. Ik wilde te weten komen wie ik was. We volgden cursussen over Joodse cultuur en gingen op Hebreeuwse les. De vrouw van de rabbijn van de orthodoxe synagoge in Amersfoort, waar we woonden, gaf me privés over het joodse geloof. Voor het eerst in mijn leven ging ik naar een synagogedienst. Dat voelde zó vertrouwd.’

‘Mijn moeder draaide joodse muziek en maakte “kugel met peren” maar ik moest ook biechten’

In 2001 werd Müllers partner joods. Ze leefden toen al elf jaar volgens de joodse traditie; inmiddels waren een dochter en een zoon geboren. ‘Dat was het beste wat mij kon overkomen: een man die joods werd, maar het niet van geboorte was. Anders had ik ook zijn familietrauma's erbij gekregen. In mijn familie zijn ongeveer 120 mensen vermoord, hebben we achterhaald. Een van hen was een oudoom, die operazanger was: Michel Gobets. Hij zong ook als solist in het Koor der Grote Synagoge in Amsterdam. Ik besloot zijn werk voort te zetten en ben de

‘In het jodendom wordt God vaak gezien als iemand buiten jezelf; mij gaat het erom hoe je een beter mens kunt worden’

chazan-opleiding gaan doen aan het Levisson Instituut. Daarna ben ik een tijd voorzanger geweest in diverse synagogen.’

Het gezin sloot zich aan bij de Liberaal Joodse Gemeente in Amsterdam. ‘Mijn moeder lifte mee op mijn zoektocht naar mijn joodse roots en is weer lid geworden van de joodse gemeente. Ze genoot ervan om sjabbat en de joodse feesten met ons te vieren.’

In 2003 deed Müller mee aan een gespreksgroep voor joodse en moslimvrouwen. ‘Ik wilde mijn vooroordelen over moslims ontdekken en loslaten. Tot mijn verrassing merkte ik dat ik meer had met de religieuze moslims in de groep dan met de niet-religieuze Joden. Net als zij wilde ik graag een basisschool in mijn eigen religieuze traditie voor m'n kinderen en vond ik het belangrijk om naar de synagoge te gaan, zoals zij naar de moskee.’

Iftarmaaltijden

Müller kreeg het verzoek om te komen zingen op interreligieuze ontmoetingsdagen voor vrouwen. Ze besloot haar joodse repertoire uit te breiden met christelijke en islamitische liederen. Daarna werd ze uitgenodigd om op te treden bij islamitische iftarmaaltijden, tijdens de ramadan, onder meer op de Amsterdamse Dam. ‘Daar zong ik zowel een joods als een islamitisch lied. Eerst was ik bang om gediscrimineerd te worden, maar ik heb altijd alleen maar positieve reacties gekregen.’ Later kwam ze in contact met Mehmet Yurek, toen imam in Amsterdam en nu in Harderwijk (zie kader op pagina 39). Met hem zingt ze bij verschillende gelegenheden een islamitisch duet. Inmiddels

heeft ze met zo'n zes imams opgetreden, op talloze locaties. ‘Als ik in een moskee kom, bid ik mee met de moslims. Daarbij is voor mij doorslaggevend dat ik achter de tekst kan staan. Ik heb me verdiept in de Koran en ik weet hoe de vrouw zich in de moskee gedraagt.’

Ze nodigde Yurek uit om sjabbat te komen vieren, en met hem en andere vrienden vierde ze een interreligieuze seideravond bij haar thuis. Bij optredens praten ze over hun geloof. ‘We ontdekten dat zowel joden als moslims vele namen voor God hebben, dat we allebei in het wit begraven worden met ons gezicht naar het oosten en dat koosjer en halal eten erg op elkaar lijken. De staat Israël is een heikel onderwerp; dat snijd ik niet aan. Zelf ben ik voor Joden én Palestijnen: twee getraumatiseerde volken, met ieder hun eigen pijn, waardoor je van bepaalde knoppen moet afblijven.’

Ze heeft nooit overwogen moslim te worden. ‘Dat is meer van hetzelfde, en ik heb moeite met de kleding van de vrouw. Daarom ben ik ook niet orthodox-joods. Dan zou ik geen broeken mogen dragen en moet ik een pruik op. Dat ging me te ver. Ik heb hard moeten vechten om te komen waar ik nu ben. Niemand onderdrukt mij meer.’

Sinds 2010 treedt ze op in de voorstelling *As I left my fathers house* van Bright Richards, met waargebeurde vluchtverhalen van migranten met een christelijke, joodse en islamitische achtergrond. Deze voorstelling wordt overal in het land opgevoerd in onder meer kerken, moskeeën en synagogen. ‘Toen ik het stuk voor het eerst zag, was ik er direct door geraakt. De Jood in het stuk wordt bijvoorbeeld christelijk opgevoed. Ik

dacht: dit gaat ook over mij, hier wil ik aan meewerken.’

Godsverering

In 2013 zong ze op een interreligieuze vredesconferentie in Den Haag, voor geestelijke leiders. ‘Na afloop kwam er een boeddhistisch-joodse man uit Israël op me af. Hij vertelde me over het project Planting Seeds of Healing, onder meer in de concentratiekampen uit de Tweede Wereldoorlog. Hij vroeg mij of ik daar wilde zingen. Ik heb direct ja gezegd. In 2014 heb ik in Bergen-Belsen gezongen, in een interreligieuze viering voor boeddhisten. Ik verzorgde het joodse deel. Ter voorbereiding daarop las ik allerlei joodse teksten. Toen drong tot me door dat in het jodendom veel draait om godsverering, waarbij God vaak wordt gezien als iemand of iets buiten jezelf. Mij gaat het erom hoe je een beter mens kunt worden. Dat miste ik, want ik wil mezelf altijd verbeteren.’

In september 2016 zong ze in Auschwitz-Birkenau. ‘Ter voorbereiding ben ik er met mijn man in juni een weekend naartoe gegaan. Ik was bang dat ik het anders niet aan zou kunnen. In september ging ik terug en leefde ik een week samen met de groep boeddhisten die aan Planting Seeds of Healing was verbonden. Dat was zó fijn: mediteren en chanten met z'n allen, door het kamp lopend met wierook, samen eten, de gesprekken, het positivisme – alles. Toen ik daar in juni voor mezelf was,

voelde ik alleen verdriet en pijn. Nu was ik er voor anderen en voelde ik liefde.’

Tijdens die week hield ze ook een privéceremonie met haar man Chaim en dochter Lea, ter herdenking van twaalf familieleden. ‘Iemand uit de boeddhistische groep kwam erbij staan. Ik verwelkomde hem en legde uit wie er op de twaalf foto's stonden die ik had neergelegd. Een van hen was Jacobje, die als baby van acht maanden was vergast. De man brak. Zijn opa bleek een SS'er te zijn geweest. Alle vier huilden we en voelden we ons zó verbonden met elkaar. Dat was een moment van healing en transformatie, heel mooi.’ De man die Müller voor dit project had uitgenodigd, is aangesloten bij Nyingma Centrum Nederland, een Tibetaans-boeddhistische organisatie. ‘Ik dacht: daar wil ik meer van weten. Tijdens een open week ben ik naar een boeddhistische geschiedenisles gegaan, een Tibetaanse taalles, heb ik yoga gedaan, gemediteerd en mantra's gechant. Het sprak me allemaal enorm aan. Thuis mediteer en chant ik nu ook; Chaim heeft een altaartje voor me gemaakt.’

Hoe combineert ze dat met haar joodse achtergrond? ‘Dat was zoeken, want ik wil mijn Joodse erfgoed nog niet kwijt, vooral voor onze kinderen. Ik heb ervoor gekozen om nu cultureel Joods en spiritueel boeddhistisch te leven. We vieren nog steeds alle joodse feestdagen, maar op een andere manier. Met het Loofhuttenfeest heb ik wel een loofhut in mijn tuin, maar ik laat de zegeningen weg. Anders is het me te verwarrend.

Müller ontfermde zich de afgelopen jaren over twee vluchtelingen met een dramatische achtergrond, een man en een vrouw: een ex-kindsoldaat uit Zuid-Soedan en een slachtoffer van mensenhandel uit Nigeria. Zij woonde met haar baby een aantal maanden bij Müller in huis. ‘We beschouwen ze inmiddels als onze kinderen en kleinkind. Ze zijn christelijk, dus voor hen zetten we nu met Kerst een kerstboom neer. En met onze pleegdochter gingen we een keer naar een Afrikaanse kerk in de Bijlmer: *Praise the Lord, halleluja!* Ik heb staan dansen, prachtig hoe zij van geloven een feestje maken.’

Niemand uitsluiten

Alle religies die Müller in haar leven is tegengekomen, hebben haar rijker gemaakt. ‘Ik ben blij dat de grenzen tussen de verschillende religies steeds meer vervagen. Via verschillende wegen komen we immers bij hetzelfde uit. Ik wil niet hoeven kiezen, sta open voor alles wat zich op religieus gebied aandient. Als het maar niemand uitsluit. Ik laat alleen toe wat verbindt. Op dit moment staat het boeddhisme op de voorgrond. Daar word ik een beter mens van, en ook gelukkiger, want in deze levensbeschouwing draait alles om compassie. Ik verdiep me alleen in de theorie voor zover die mij helpt om een beter mens te worden. Vooral het mediteren en het chanten spreken me aan. In het boeddhisme kom ik trouwens aardig wat joden tegen. Dat begrijp ik. Het is een positieve tegenbeweging na een geschiedenis waarin het ultieme kwaad plaatsvond; je kunt er niks mee. Bij boeddhisten draait het om liefde, je verplaatsen in de ander, zien dat iedereen in wezen hetzelfde is.’

TEKST: FRIEDA PRUIJM

BEELD: DOLPH CANTRIJN

Hand in hand met een joodse vrouw

Imam Mehmet Yurek (43) van de Turkse Mehmet Akif-moskee in Harderwijk: ‘Ik vind het een verrijking om met Lies Müller op te treden. Haar inspanningen voor de interreligieuze dialoog zijn een voorbeeld voor mij. We leven samen in Nederland. Het is mooi om dat op deze manier te laten zien. Religies zijn geen vijanden, alleen mensen kunnen dat zijn. Tot nu toe hebben we altijd een Turks loflied gezongen. Om iets terug te doen, ben ik nu een Hebreeuws gebed aan het instuderen om samen te zingen. Wij geloven in dezelfde God, of je die nu Eeuwige of Allah noemt. Onze religies hebben veel overeenkomsten: we vasten, geven aalmoezen, hechten aan reinheid voor het gebed en hebben meerdere gebedsmomenten op een dag. Over politiek praten we niet, want we hebben geen behoefte aan confrontatie; we zoeken naar wat ons verbindt.

Ik kan me voorstellen dat Lies zich behalve door het jodendom ook door het boeddhisme laat inspireren. Zelf heb ik bijvoorbeeld van christenen geleerd om mensen te groeten op straat; we overwegen om in de moskee net als christelijke kerken met ouderlingen te gaan werken. Een aantal elementen die ik in andere religies waardevol vind, zitten ook in mijn eigen religie: niet stelen, goed voor andere mensen zijn en asielzoekers opnemen. Daarom heb ik zelf niet de behoefte om buiten mijn eigen religie te kijken.

Het is heel bijzonder dat een joodse voorzanger en een imam samen optreden. Daarop krijg ik veel positieve reacties. Een enkeling vind het niet kunnen dat ik hand in hand met een joodse vrouw op het podium sta. Dat sterkt me alleen maar in mijn motivatie om door te gaan.’